

MALYOVANA Olga, graduate student of the Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: malolya@ukr.net

TELEVISION SPACE OF CHERKASY REGION DURING THE ORANGE REVOLUTION: AN ATTEMPT TO ASSESS THE EXPERT ENVIRONMENT

Abstract. Introduction. *The author's interest in the proposed problem as a separate aspect of the study is due to her general interest in the particularly important role of the media in Ukrainian society in recent decades. The assessment of the expert environment of the Ukrainian television space during the Orange Revolution (2004) is designed to clarify both the role of the media in the events of that time and to show the general trend of democratic processes in this environment sensitive to any transformational changes. To better understand the problem, the author conducted a comparative analysis of the expert environment in a dual approach: on the one hand, she compared Cherkasy with other regions (Luhansk, etc.), on the other, as she could reconcile pro-government and opposition content of the phenomenon. This made it possible to clarify the main, the most significant characteristics of the media's adaptation to the new socio-political and informational realities associated with Ukraine's exit from the post-Soviet state.*

Purpose. *Author craves to clarify one of the best researched problem of the Orange revolution – representation of events in the television space, having chosen for this one of the relatively «calm» regions – Cherkasy region.*

Results. *Media (television) space with which Ukrainian society, him socially active part entered in revolution what named «Orange», was surprising corrupt, adjustable, in general, pro-government. Expect from such media comprehensive support of those in demand time of change – it was not necessary. However, experience of Cherkasy region (and others regions) showed, that many things worked out «to arrange» already in progress unfolding events. It was caused in particular by fact of involvement to the revolutionary movement of many influential politicians and businessmen. It turned out so, that some of them slowed down democratic processes and other helped them. In general, perturbations in the television space in the period of Orange revolution were rather a tribute of time, caused by logic and nature of population resistance. This among other things meant qualitative changes, which covered the Ukrainian journalism in general, and Cherkasy in particular, at least in terms of media space. The fact, that there were quietly used on television different views, gives reason to think, that democratic changes, the emergence of independent journalism, acquire a steady trend.*

Conclusion. *Comprehensive assessment expert environment of TV space period of the Orange revolution, testified, that in the conditions democratization of socio-political life, Ukrainian journalist as such, was able to perform together with the information function, also the function of criticism and social control. All together testified steady trend of formation in the first decade of 21-t century democratic principles of modern Ukrainian society.*

Key words: *revolution, democracy, television space (ether), expert, journalist, media resources, content.*

Одержано редакцією 5.05.2022

Прийнято до публікації 25.05.2022

УДК 323.2.019.51:659.4|(477.52/7)“2014/2021”(091)(045)
DOI: 10.31651/2076-5908-2022-1-137-149

НИКОЛАЄЦЬ Юрій Олексійович,
доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу сучасної політичної культури та ідеології Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. В. О. Кураса НАН України,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1986-9956>,
e-mail: nikolaets-yu@ukr.net

МЕДІА ДИСКУРС ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ ТА СХОДУ УКРАЇНИ У 2014–2021 РР.

У статті охарактеризовані російськоцентричний та україноцентричний медіа дискурси 2014–2021 рр. із аналізом їх генеральних топіків. Висвітлені основні засоби формування

медіа ресурсами політичних цінностей населення Півдня та Сходу України. Визначені зміни у структурі споживання медіа ресурсів та їх причини і наслідки. На основі аналізу контенту повідомлень окреслені періоди, які характеризують якісні зміни російськоцентричного та україноцентричного медіа дискурсів. Визначені рекомендації, покликані вдосконалити інформаційну політику України в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: медіа дискурс, політичні цінності, Південь та Схід України, засоби масової інформації, соціальні мережі, інформаційна війна, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Технічна можливість нав'язування ціннісних орієнтирів актуалізувала у ХХІ ст. проведення інформаційно-психологічних операцій, метою яких стало забезпечення певних соціально-психологічних ефектів. Здійснення таких операцій виявилось як складовою реалізації Російською Федерацією агресивних планів щодо України, так і важливим засобом організації відсічі агресору. Протягом 2014–2021 рр. це наклало свій відбиток на контент медійного дискурсу, засоби та форми подачі інформації, час і порядок формування та оприлюднення повідомлень.

Дискурс-аналіз контенту медіа дозволяє за змістовним критерієм виокремити українськоцентричний та російськоцентричний дискурси. Прийнятним буде й поділ дискурсу на загальнодержавний, регіональний та сформований поза межами України. Аналіз генеральних топіків дозволяє також виокремити певні специфічні риси медійного дискурсу окремих регіонів. Мова йде не лише про риси ціннісної компоненти дискурсу Сходу та Півдня України, а й про виокремлення дискурсу, сформованого терористичними організаціями «ДНР» та «ЛНР». Такий підхід обумовлений тим, що медійний дискурс «ЛНР» та «ДНР», який загалом може бути охарактеризований як російськоцентричний, поступово набув ознак, що дозволяють оцінювати його також як регіональний.

Пошук матеріалів для дискурс-аналізу здійснювався за ключовими словами «Україна», «Росія»/«Россия», «протистояння»/«противостояние», «війна»/«война», «конфлікт»/«конфликт», «Русская весна», «Євроінтеграція», «Мінські угоди», «Юго-Восток Украины», «Новороссія», «*** народная республика», ДНР, ЛНР, «російська агресія», «гібридна війна», «сепаратисти». Задля зменшення впливу відбору матеріалів за ключовими словами на характер публікацій і, відповідно, результати дискурс-аналізу було здійснено наскрізний перегляд політичних новин/матеріалів на ресурсах «Русская весна», dkr.com.ua («Донецький комунікаційний ресурс»), dnews.donetsk.ua («Донецькі Новини»), donbass.ua («Донбас»), ostro.org («Острів»), dn.ua («Інтернет-газета» Донбасса), «Донбас реалії», «Донецький кряж», lnews.zp.ua («Перший Запорізький»), zp.depo.ua, dp.informator.ua, dnipro.depo.ua, kh.depo.ua, odesa.depo.ua, mk.depo.ua, herson.depo.ua, 0552.ua (сайт м. Херсон), <http://kremlin.ru>, ontvtime.ru, smitop.ru, mk.ru, а також ІНТЕРНЕТ-сайтів та окремих публікацій на сторінках інших ресурсів чи соцмереж (переважно коментарів) за відповідними гіперпосиланнями в основному тексті.

Матеріали, сформовані на тимчасово окупованих в Україні територіях Донецької та Луганської областей (за доменами, характером висвітлення подій або власним позиціонуванням), були представлені на ресурсах www.novorosia.su, www.dnr-news.com, www.dnr.today, www.icorpus.ru, www.lugansk-online.info, www.rusvesna.su, у друкованих ЗМІ «ХХІ век», «Новороссія», «Молнія ДНР». Вибір таких матеріалів для аналізу здійснювався із урахуванням можливостей доступу до них у зв'язку із його обмеженням на основі законодавства України. Це зумовило часткове використання вторинних джерел.

Оцінки ціннісної компоненти дискурсу медіа базувалися на аналізі назв публікацій та їх основних меседжів із визначенням типових (схожих і полярних) та нетипових висловів або суджень. Для отримання верифікованих висновків критичний дискурс-аналіз був поєднаний із елементами контент-аналізу, використанням біхевіористичного, орієнтаційно-ціннісного, культурологічного методів дослідження та методу аналізу ієрархій Т. Сааті [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі були враховані результати розробок Д. Канемана [3] та Р. Талера [4] щодо нераціональної поведінки, Д. Кіслова [5; 6] щодо перебігу інформаційних воєн і забезпечення політичної безпеки масових комунікацій, а також В. Кулика [7] щодо характеру аналізу текстів («називання»–«обрамлення»–«мовні засоби творення обрамлень»–«політичні рекомендації»). У дослідженні використані результати окремих соціологічних досліджень Київського міжнародного інституту соціології (kiis.com.ua); Соціологічної групи «Рейтинг» (<https://ratinggroup.ua>); Інституту соціології НАН

України [8; 9; 10], студій Г. Сассе та Е. Лакнер у рамках проєкту ZOiS [11; 12], а також матеріали закордонних моніторингових місій про стан справ на Донбасі, які були підготовлені та/або проаналізовані М. Лакомі [13], С. Фішер [14], У. Шнеккером [15], О. Лухтерхандтом [16] тощо.

Мета публікації полягає у визначенні характеру впливу сучасних медіа ресурсів на формування політичних цінностей населення Півдня та Сходу України та визначенні засобів, покликаних протистояти РФ у інформаційній війні.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про характер та масштаби впливу медіа на формування політичних цінностей може бути сформоване на основі аналізу даних про джерела інформації, якими послуговується населення та рівень довіри громадян до ЗМІ. Заслугує на увагу і динаміка ієрархії ціннісних пріоритетів населення впродовж певного часу.

Аналіз контенту медіа дозволяє визначити три періоди формування ціннісної компоненти дискурсу. Перший період припадає на 2014–2015 рр., коли оцінювалася анексія Росією Автономної Республіки Крим, перспективи реалізації Росією так званого проєкту «Новоросія», готовність громадян України до участі у збройній боротьбі проти агресора, відбувалося осмислення факту війни між РФ та Україною переважно як цивілізаційного протистояння, яке могло перерости у широкомасштабну агресію Росії, загрожуючи Україні втратою суверенітету.

Другим періодом можна вважати 2016–2019 рр., коли оцінювалися перспективи припинення бойових дій на Донбасі, ставлення громадян України до надання особливого статусу ОРДЛО, можливості досягнення домовленостей із РФ за посередництва європейських партнерів, перші результати процесу декомунізації, євроінтеграції та отримання Томосу про автокефалію Православної церкви України.

Третій період припадає на 2019–2021 рр., коли обговорювалися перспективи відмови від Мінського формату переговорів, були оцінені можливості припинення війни за збереження Нормандського формату перемовин, безпосереднє залучення до переговорного процесу США та перспективи реінтеграції тимчасово окупованих територій, а також визначені зміни ставлення українських громадян до реалізації провідними політичними гравцями світу власних цивілізаційних та квазіцивілізаційних проєктів, заручником яких стала Україна.

Росія вкрай критично поставилася до спроби України порвати із тоталітарним минулим у вигляді ухвалення «законів про декомунізацію». Російські ЗМІ твердили про порушення прав людини і громадянина в Україні, критикували українське керівництво за «переписування історії» тощо. А «переписування історії» Другої світової війни називали діями, спрямованими на усунення сучасної Росії з провідних позицій у світовій політиці [17].

У російськоцентричному дискурсі сформувалася стійка тенденція представляти жителів Донецької, Луганської, Дніпропетровської, Харківської, Херсонської, Миколаївської, Одеської областей України як жителів «південного-сходу», які мають спільні політичні цінності, відмінні від цінностей населення західноукраїнських областей. Утім події 2014–2015 рр. довели безпідставність нав'язуваних оцінок населення Півдня і Сходу України як виключно проросійськи орієнтованого. Це власне виявилось вже під час спроби реалізації «русской весны». Моніторинг соцмереж за гіперпосиланнями із коментарів, пов'язаними із використанням пошуку за ключовими словами «русская весна», «Новороссия», «*** народная республика», дозволяють стверджувати, що навіть учасники Антимайданів на Півдні та Сході України, з одного боку, не сприймали ідей Євромайдану, виступаючи проти євроінтеграції та зближення із західними країнами і погіршення на цьому фоні відносин із РФ; виступали проти розриву економічних зв'язків із Росією, турбуючись про долю підприємств, на яких працювали; піддавали різкій критиці порядок та характер отримання владних повноважень політичними силами, які прийшли до влади на хвилі Євромайдану. Але, з іншого боку, учасники Антимайданів мали суттєві розбіжності у способах подолання кризи, неоднозначно ставилися до анексії Криму та до перспектив включення їх областей до складу РФ; із нерозумінням ставилися й до спроб проголошення окремих «республік» на теренах України. Загалом позитивно була сприйнята стабілізація ситуації та усунення загроз громадянському миру, насамперед, в обласних центрах, де сепаратисти спробували проголосити «народні республіки», що переважно пов'язувалося з реалізацією владних повноважень спрямованих проти спроб «розхитати ситуацію у державі».

У багатьох українських медіа підкреслювалося, що більшість громадян країни виступали проти війни та вторгнення російських військ, засуджуючи рішення російської влади про введення військ в Україну. Зазначалося, що й абсолютна більшість жителів Півдня та Сходу країни засуджували агресивні дії Росії [18; 19; 20]. Таку позицію громадян пов'язували із невизначеністю кінцевої мети сепаратистів, усвідомленням ризиків для економічної діяльності у невизначених світовим співтовариством квазідержавних утворень, а також із страхом перед повномасштабними бойовими діями між Російською Федерацією і Україною [21]. Попри це на теренах Півдня та Сходу країни досить потужним виявився добровольчий рух, коли громадяни намагалися відвернути загрозу поширення бойових дій у районах власного проживання. У контексті даного дослідження важливо, що тут був порівняно швидко сформований і регіональний дискурс з цієї проблеми. Значна частина авторів публікацій замислювалася, які області України може зачепити збройне протистояння, були висловлені думки з приводу того, як краще зупинити поширення бойових дій та мінімізувати втрати [22].

Більшість громадян Півдня та Сходу України відверто не сприймали тезу про можливість поступитися суверенітетом та територіальною цілісністю держави в обмін на «припинення бойових дій на Донбасі» чи «дешевий російський газ». Відображенням цього стало поступове нарощування потенціалу українського інформаційного спротиву та популяризації країни на міжнародній арені. Мілітарна агресія Кремля проти України була оцінена загалом як спроба реваншу за поразку СРСР у «холодній війні» і все частіше стала лунає думка, що війна проти України поклала початок черговому масштабному протистоянню Росії і Заходу, яке часто називали новою «холодною війною» [23; 24; 25; 26; 27].

Затягування російсько-української війни змусило РФ та її маріонеток на Донбасі шукати нові шляхи консолідації жителів «республік». І якщо перед тим популярною була тема про перспективну загрозу наступу України, то вже у 2021 р. мова йшла про більш тісну інтеграцію із РФ, можливість використати її війська для розширення меж «ДНР» та «ЛНР» з метою «захисту російських громадян» [28]. Тому не дивно, що на початку 2021 р. мала місце презентація доктрини «Русский Донбасс». Це сталося наприкінці січня, коли у Донецьку відбувся інтеграційний форум «Русский Донбасс», метою якого було назване визначення шляхів подальшого розвитку «ДНР» та «ЛНР». І не даремно такий форум відбувся після масового отримання жителями ОРДЛО паспортів РФ та заяв керівництва цієї країни про готовність захищати російських громадян й поза межами Росії. Фактично поява доктрини «Русский Донбасс» свідчила про можливість та наміри російського керівництва інтегрувати тимчасово окуповані райони Донецької та Луганської областей. А Д. Пушилін висловився про доктрину як про маніфест «республік», який підтвердив їх єдність із «Русским миром» та бажання стати частиною «Великої Росії» [29].

Метою доктрини «Русский Донбасс» було назване сприяння відновленню історичної справедливості – зміцненню державності «ДНР» та «ЛНР», а серед завдань виділене зміцнення «російської самосвідомості» та «повернення Донбасу у сферу російського історичного простору». Народ Донбасу був проголошений невід'ємною частиною російського народу, а «ДНР» та «ЛНР» разом із Запорізькою, Харківською, Дніпропетровською, Херсонською, Миколаївською та Одеською областями, які «перебувають під контролем України», входять до складу історичної Новоросії, яка «являє собою повністю російську національну територію» [30]. Таким чином, зміст доктрини свідчив про те, що Росія не відмовилася від територіальних претензій на Схід та Південь України.

Водночас усвідомлення неможливості домовитися із агресором без поступок у питанні суверенітету та територіальної цілісності України поступово змінило оцінку ситуації в Офісі Президента України. У середовищі українських урядовців навесні 2021 р. стала все більше лунає думка про перспективність залучення США до переговорного процесу та тиску на РФ задля забезпечення миру на Донбасі. Наголос також був зроблений на позиції західних союзників у організації «Кримської платформи» – міжнародного координаційного механізму для сприяння деокупації півострова, зміцнення європейської та глобальної безпеки. «Кримська платформа» готувалася в умовах, коли Росія стягнула значні військові сили до кордонів з Україною, зробила ряд кроків, спрямованих на більш тісну інтеграцію ОРДЛО. Такі кроки вкотре актуалізували обговорення перспективи вторгнення регулярних підрозділів РФ на українські землі для зміцнення позицій державних псевдо утворень [31]. Можливо, що саме тому у

своїй промові з нагоди 30-ї річниці незалежності України Президент України В. Зеленський зробив наголос на посиленні України для забезпечення деокупації [32].

Загалом на кінець 2021 р. в українськоцентричному медійному дискурсі було сформовано консолідовану позицію щодо тривалості та складності процесу деокупації, а також надзвичайної важливості концентрації зусиль держави та громадянського суспільства у справі протидії російській інформаційній війні. Адже без такої консолідації та виваженої державної інформаційної політики, заснованої на результатах наукових студій, Україна навряд чи зможе не лише повернути тимчасово окуповані території, а й примножує ризики у питанні забезпечення територіальної цілісності.

Для багатьох громадян України анексія Криму, а ще більше – початок бойових дій на Донбасі – зруйнували політичний міф «братерства трьох слов'янських народів» (особливо це стосувалося поколінь, які жили за часів існування СРСР). Болючі розриви у колективній соціальній уяві породжували попит на альтернативні джерела виробництва смислів, оновлення історичних символів із героїзацією захисників України [33, 582].

Протягом 2014–2021 рр. в Україні відбулися важливі зміни пріоритетів вибору джерел інформації громадянами Півдня та Сходу України: зменшення уваги до телебачення за одночасного збільшення використання мережі ІНТЕРНЕТ. За даними соціологічної компанії InMind у 2019 р. телебачення вперше не було визнане найпопулярнішим джерелом інформації. Перше місце посіли соціальні мережі (68 %). Інтерес до них зріс на 15 % порівняно із даними 2018 р. Радіо та друкована преса зайняли останні позиції – відповідно, 18 % та 15 %. При тому 75 % респондентів віддавали перевагу отриманню інформації про політичні події із кількох джерел для її верифікації. Основним джерелом інформації залишилися загальнонаціональні медіа (ІНТЕРНЕТ-видання, телебачення та радіо). Регіональними медіа користуються близько третини опитаних. Виняток становить друкована преса, оскільки 65 % опитаних віддають перевагу регіональним виданням, а не всеукраїнським [34]. Проте у регіональних ІНТЕРНЕТ-ЗМІ Півдня і Сходу України у 2019 р. публікували більше новин про Росію, найменше – про США та міжнародні організації [35]. А опитування USAID-Inretnews (виконавець компанія InMind), презентоване у жовтні 2020 р., засвідчило зниження довіри до національних ІНТЕРНЕТ-медіа з 51 % до 48 % порівняно із попереднім роком за збереження довіри до національних друкованих видань на рівні 19 %. Причиною такого зниження довіри респонденти називали перенасиченість негативною інформацією. Однак за цей час зросла довіра до регіональних ІНТЕРНЕТ-медіа з 44 % до 48 % та до регіональних друкованих ЗМІ – з 20 % до 22 % [36].

Восени 2021 р. моніторинг Фонду Thomson Reuters виявив, що 80 % респондентів Півдня та Сходу України використовують для отримання інформації пошукові системи, а 72 % – соцмережі. Все більшого значення набувають різного роду цифрові платформи, оскільки зростаюча кількість громадян рідше користується телебаченням та газетами, покладаючись на пошукові системи, агрегатори новин та месенджери. Лише 23 % учасників дослідження відзначили, що слухають новини по радіо, а 23 % стверджували, що регулярно читають газети. Серед соцмереж для отримання новин найбільшою популярністю користуються Facebook та YouTube. Як виявилось, українським громадянам притаманний скептицизм у оцінках телебачення, оскільки на переконання багатьох з них більшість телеканалів належать олігархам, які пропонують споживачам вигідний для себе контент [37]. Із певними застереженнями громадяни також ставляться до російських ЗМІ. Так, за даними опитування USAID-Internews у 2020 р. кожен третій респондент використовував російські медіа як джерело новин. Основною причиною цього було назване прагнення дізнатися, що російській медіа розповідають про Україну, і отримати альтернативну точку зору [38].

Як свідчать результати опитування на території ОРДЛО, організованого газетою «Дзеркало тижня» за участі компанії «Нью Імідж Маркетинг Груп» восени 2019 р. [39], популярними джерелами політичних новин у «ДНР» та «ЛНР» є телебачення (84,3 %), соціальні мережі (60,6 %), ІНТЕРНЕТ-сайти (45,9 %), радіо (10 %), а також газети і журнали (7,4 %). Серед соціальних платформ найактивніше респонденти використовували YouTube (70,7 %), ВКонтакте (61 %), «Однокласники» (52,3 %), а також Viber (49,8 %). Тут варто відзначити, що ВКонтакте та «Однокласники» створені і підтримуються Росією, а контент для українського сегменту YouTube також агрегується у РФ. При тому учасники опитування

дивилися переважно російське телебачення – «Россия–1» (43,4 %), НТВ/НТВ Мир (25,9 %), «Россия 24» (19 %), «Первый» (11,8 %, ТНТ (10,2 %), «Звезда» (8,6 %), СТС (8,1 %), «ТВ–3» (7 %) та місцеві телеканали «Оплот ТВ» (без уточнення 1 чи 2) (13,6 %), «Луганск–24» (12,5 %) та «Новороссия ТВ» (6 %). І лише 4,7 % респондентів вмикали український «5 канал», 4,6 % – «Інтер», 4 % – «1+1» та 2,3 % – СТБ, 1,6 % – «Україна». Водночас для 58,6 % опитаних жителів ОРДЛО українські загальнонаціональні канали виявилися недоступними в силу технічних причин [39].

Основним джерелом інформації для українців стала мережа ІНТЕРНЕТ, а не телебачення. Близько половини громадян не довіряють загальнонаціональним каналам телебачення і незадоволені великою кількістю негативної інформації, яка транслюється ними. Помітною стала й більша довіра до регіональних медіа, які повідомляють потрібну для буденних справ інформацію. Вплив російських телеканалів в Україні порівняно невеликий, але більшість громадян користується мережею YouTube, де на стартових сторінках користувачам з України автоматично пропонується російський контент. Більшість населення «ДНР» та «ЛНР» не має можливості дивитися загальноукраїнські канали і послуговується інформацією з російського або місцевого телебачення. Респонденти, які живуть на території ОРДЛО, не висловили бажання отримувати інформацію про політичні події із загальноукраїнських телеканалів, вважаючи що вони транслюють занадто багато неправдивої інформації.

Отже, значна частина українського медіа-простору перебуває під впливом медіа-ресурсів, пов'язаних із РФ. Це стосується, насамперед, популярних соцмереж та месенджерів. Про масштаби такого впливу може свідчити те, що у 2021 р. Міністерство цифрової трансформації України навіть запропонувало компанії Google залучити незалежних українських редакторів, які будуть підбирати контент для сторінок українського YouTube Music та YouTube.

Перебування значної частини українського медіа-простору під контролем Росії не могло не позначитися на динаміці політичних цінностей населення Півдня та Сходу України. У 2013 р. ідея приєднання України до союзу Росії і Білорусі приваблювала на Сході 73 % опитаних, на Півдні – 64 % [40, 223]. Цього ж року лише третина громадян Півдня та Сходу України були готові захищати свою країну зі зброєю в руках [41].

Російсько-українська війна, природно, дещо змінила ситуацію, але не настільки, щоб ціннісні пріоритети населення Сходу та Півдня України не викликали пересторог у контексті загроз національній безпеці держави. Не дивлячись на тривалу війну із Росією, у 2019 р. патріотами себе називали близько 78 % опитаних на Сході і Півдні України (середній показник по Україні – 83 %). Лише 62 % жителів південних областей та 51 % жителів Сходу вважали себе передусім громадянами України [42]. Про розпад СРСР у 2020 р. шкодувала майже половина населення Півдня та Сходу, і приблизно стільки ж підкреслювали, що перебування України у складі Радянського Союзу принесло б більше користі (середні показники по Україні – відповідно 33 % і 35 %) [43]. Тому можна стверджувати про збереження у південних та східних областях України регіональної та локальної ідентичності та самоідентифікації. Деяким групам населення властива «радянська/пострадянська» ідентичність у той час, як загалом по країні переважає національно-громадянська ідентичність [44].

Більшість жителів Півдня і Сходу України не сприймає національно-патріотичне виховання в його офіційній версії. І саме тут у 2020 р. було зафіксовано найнижчий відсоток тих, хто готовий захищати країну зі зброєю в руках – 54 % на Півдні і 50 % на Сході (у Центрі – 64 %, на Заході – 63 %). При тому близько 60 % респондентів Сходу та Півдня позитивно ставляться до свята Дня захисника України, третина – нейтрально і лише 6–7 % негативно [41].

У 2019 р. 45 % жителів південних і 58 % східних областей виступали проти членства України в НАТО (середній показник по країні 30 %) [45]. Найбільше критиків вступу до Альянсу серед старших жителів, які не мають вищої освіти, з нижчим рівнем добробуту та живуть за межами обласних центрів. Критиків прозахідного курсу України у 2020 р. виявилось більше на Сході і Півдні України (близько 37 %, за загальнодержавного показника 22 %). Вони більшою мірою підтримують рівновіддаленість від Росії та Заходу або мають проросійську орієнтацію [46]. З огляду на це не дивно, що понад 73 % жителів Півдня та Сходу України у 2019 р. вважали, що країна має йти на компроміси заради відновлення

миру і повернення територій, а 32 % жителів південних і 43 % східних областей дотримувалися думки, що тимчасово окупованим територіям Донбасу необхідно запропонувати автономію і федеративний статус [47].

Приблизно 60 % жителів Сходу і 40 % жителів Півдня України у 2018 р. підтримували розвиток відносин із Росією. У середньому близько 50 % респондентів поділяли думку про те, що українці і росіяни були і залишатимуться братніми народами (середній показник по країні – 27 %) [47]. Тому й не дивно, що 2019 р. 64 % жителів південних та 71 % жителів східних областей України не покладали відповідальності на Росію за розв'язання війни, а були схильні думати, що це провина олігархів та українського уряду [48]. Так само не покладали на РФ відповідальність за розв'язання бойових дій і жителі ОРДЛО, частина з яких, за даними опитування, проведеного Фондом Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва у 2021 р., не приховує бажання приєднатись до Росії за кримським сценарієм [49].

Подібні результати опитувань вітчизняних соціологічних служб перегукуються також із результатами досліджень зарубіжних моніторингових місій. Так, аналіз ідентичностей населення Донбасу упродовж 2016–2019 рр., здійснений Г. Сассе та Е. Лакнер, дозволив їм стверджувати про розчарування населення Донецької та Луганської областей по обидві сторони лінії розмежування в українських урядових колах. Таке розчарування стало наслідком переконаності у тому, що центральна влада залишила їх з їхніми проблемами напризволяще. Водночас домінування регіональної ідентичності на території «ДНР» та «ЛНР» 2019 р. було пов'язане із невиконанням РФ своїх обіцянок приєднати ОРДЛО. Можливо саме тому у 2019 р. близько 55 % опитаних у «ДНР» та «ЛНР» висловили свою перевагу належності до України, що є важливим коригуванням офіційної риторики Росії та сприйняття проблеми реінтеграції на Заході. Протягом досліджуваного періоду переважна більшість населення підконтрольних Україні територій Донецької та Луганської областей наголошувала, що реінтеграція ОРДЛО до складу України має відбутись без надання їм будь-якого автономного статусу. Поруч з тим близько 2/3 опитаних у підконтрольних районах Донецької та Луганської областей вважали, що причиною їхніх соціально-побутових негараздів залишається невиважена позиція уряду України, який не забезпечує їм необхідної підтримки [12]. Подібне переконання поширене не лише на Півдні та Сході України, а й в інших регіонах. Можливо, це пов'язано із пануванням в українському суспільстві недовіри до владних структур, оскільки євроінтеграцію часто асоціюють із інтересами та реалізацією можливостей порівняно заможніших громадян. Адже, незважаючи на багаторічну риторику правлячих еліт щодо необхідності відокремлення політики від бізнесу, їх зрощення залишається і навіть посилюється. Тому у громадян немає довіри до інститутів влади, до її представників та до правлячих еліт. Авторитет українського істеблішменту не просто впав серед громадян, він фактично зруйнований [50].

За результатами дослідження, проведеного у червні 2021 р. на замовлення Центру прав людини ZMINA, жителі ОРДЛО тезу про спільне майбутнє з Україною сприйняли як «абсолютно нереальну» для реалізації. Причиною цього було названо обурення Україною через її відмову «бачити Донбас у своєму складі» [51].

Таким чином, перебування жителів ОРДЛО під впливом російської пропаганди дозволило сформуванню у них переважно упереджене ставлення до України, забезпечити зневіру у можливості реінтеграції та упевненість у тому, що Росія не причетна до початку війни на Донбасі. Причиною протистояння, на їхню думку, залишаються дії США або українських націоналістів, які намагаються нав'язати Донбасу «націоналістичну ідеологію». Водночас і на інших землях українського Півдня і Сходу залишається поширеною думка про непричетність РФ до розв'язання війни, що може бути результатом неефективної інформаційної політики України. Створення весною 2021 р. Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України виявилось суттєво запізним, так само, як і утворення на базі РНБО Центру протидії дезінформації. Тим більше, що доцільно було б зосередити важелі протидії ворожій дезінформації в одному центрі, який би мав чітко визначені функції та повноваження.

Проблемою залишається і визначення балансу між захистом свободи слова та покаранням за поширення свідомо неправдивої інформації. Україна у сфері ЗМІ має застаріле законодавство 1990-х рр., що обумовлює ухвалення спеціального закону про медіа, який

змінює функції регулятора, охоплює нові сфери передачі інформації (наприклад, онлайн ЗМІ). Необхідні також заходи, які сприяли б підвищенню медіа-грамотності населення, яке в умовах війни виявилось вразливим для ворожих інформаційних атак.

Висновки. З 2014 р. об'єктами інформаційної війни з боку Російської Федерації стала історія української державності, формування української політичної нації, військова історія, революція Гідності тощо.

Невдала спроба проголошення «народних республік» на теренах Сходу та Півдня України свідчила про поразку «русской весны». Перешкодою на шляху реалізації агресивних планів РФ стало розгортання добровольчого та волонтерського рухів, що відобразило готовність громадян захищати свою країну. Абсолютна більшість населення визначилася у своєму ставленні до розгортання російсько-української війни у 2014 р. і не змінювала його до сьогодні.

Українське суспільство продемонструвало, що у часи серйозних зовнішньополітичних загроз воно здатне акумулювати потужний внутрішній ресурс і демонструвати раціональні реакції на виклики часу, а також продукувати контент, зрозумілий і прийнятний для патріотів держави. Для українськоцентричного дискурсу характерне категоричне відкидання твердження про наявність громадянської війни в Україні. Початок бойових дій цілком справедливо пов'язаний із реалізацією РФ агресивних планів щодо України, а метою агресії визначене бажання не лише протистояти європейським та євроатлантичним прагненням України, а намагання ліквідувати українську державність. Але вплив українськоцентричного дискурсу на формування ціннісних орієнтацій населення південних та східних областей України виявився недостатнім. Можна припустити, що саме вплив російських медіа є причиною того, що порівняно велика частина населення Півдня і Сходу України виступала проти європейської та євроатлантичної орієнтації держави у зовнішньополітичних відносинах. Цим же можна також пояснити і переконаність у тому, що війна на Донбасі є «внутрішньоукраїнським конфліктом», який був спровокований Заходом.

Недостатня увага української влади до інформаційних проблем регіону залишається очевидною. Структура медіа-простору Сходу та Півдня України залишалася неоднорідною: у прикордонних районах Росія, як і раніше, могла вести своє мовлення і транслювати вигідну для себе позицію з широкого кола питань. Це пояснює той факт, що населення Півдня та Сходу України було схильне більшою мірою, ніж жителі інших регіонів, сприймати і поширювати російські інтерпретації політичних подій та оцінки роботи окремих політиків.

Дослідження виявило, що російськоцентричний дискурс гнучко реагував на результати соціологічного моніторингу настроїв жителів Півдня та Сходу України, формуючи контент у спосіб, вигідний для реалізації Російською Федерацією своїх зовнішньополітичних цілей. Так, коли у 2014–2015 рр. була здійснена спроба реалізації проекту «Новоросія», мова йшла про «звільнення України від фашистів» та «переможний похід на Київ». А коли виявилось, що збройна агресія наштовхнулася на потужний опір, наголос було зроблено на «єдності російського та українського народів», яку начебто хочуть порушити західні країни.

Пропозиції щодо перспектив формування українськоцентричного дискурсу обумовлені специфікою формування контенту у сучасних умовах, оскільки найважливішим засобом комунікації та основним джерелом отримання інформації про політичні події стали соцмережі. Спілкування у соцмережах, узгодження дій, передачі інформації (в тому числі й альтернативної офіційним ЗМІ) стало вагомим фактором впливу на формування політичної свідомості громадян і визначення їх політичної поведінки.

Останнім часом все більшої популярності набувають мережі, які використовують контент із програмним алгоритмом визначення вподобань кожного споживача. У такий спосіб здійснюється моніторинг настроїв громадян та нав'язування їм певних ціннісних орієнтацій. У такій ситуації споживачі контенту нерідко оцінюють події та факти під впливом ворожої пропаганди, що вимагає відповідних скоординованих зусиль з боку українських владних структур та громадянського суспільства.

Для формування більш дієвої інформаційної політики вкрай необхідна державна координація зусиль правоохоронних органів (у тому числі їх аналітичних підрозділів), наукових установ та організацій, державних органів та громадянського суспільства. Така координація дозволить сформувати як постійно діючі, так і тимчасові робочі групи, здатні не лише гнучко реагувати на закиди ворожої пропаганди, а й діяти на упередження із

формуванням комфортного для патріотів України інформаційного середовища. Це також дозволить сформувати потужний дискурс, орієнтований на формування позитивного ставлення до України як держави, здатної забезпечити гідну відсіч ворогові, забезпечити стабільний економічний розвиток та піднесення життєвого рівня громадян.

Список використаної літератури

1. Saaty T. L. The Analytic Hierarchy and Analytic Network Processes for the Measurement of Intangible Criteria and for Decision-Making [Electronic recourse] / T. L. Saaty. – Retrieved from : <https://www.researchgate.net/publication>.
2. Saaty T. L. Decision making with the analytic hierarchy process [Electronic recourse] / T. L. Saaty. – Retrieved from : <https://www.researchgate.net/publication>.
3. Канеман Д. Думай медленно... решай быстро / Д. Канеман. – Москва : АСТ, 2018. – 656 с.
4. Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення / Р. Талер. – Київ : Наш формат, 2018. – 463 с.
5. Кіслов Д. Політична безпека масових комунікацій / Д. Кіслов. – Київ : МП «Леся», 2010. – 208 с.
6. Кіслов Д. В. Інформаційні війни / Д. В. Кіслов. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 300 с.
7. Кулик В. Аналізуючи аналітику: про засади дослідження західних наукових та експертно-аналітичних публікацій на тему російсько-українського конфлікту. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / В. Кулик. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. – С. 5–10.
8. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін : у 2 т. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2014. – Т. 1. – 545 с.; Т. 2. – 411 с.
9. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. – 652 с.
10. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2018. – 545 с.
11. Сассе Г. Донбас – дві частини або ще одна? Досвід війни очима населення регіону [Електронний ресурс] / Г. Сассе. – Режим доступу : https://www.zois-berlin.de/fileadmin/media/Dateien/ZOiS_Reports/ZOiS_Report_2_2017.pdf
12. Сассе Г. Ідентичності на передній лінії Донбасу: що змінилося з 2016 по 2019 рік [Електронний ресурс] / Г. Сассе, Е. Лакнер. – Режим доступу : https://www.zois-berlin.de/fileadmin/media/Dateien/ZOiS_Reports/ZOiS_Report_3_2019.pdf
13. Лакомі М. Гра в Україні: конфлікт на Донбасі як результат багатопарового Rivalry [Електронний ресурс] / М. Лакомі. – Режим доступу : <https://www.researchgate.net/publication>.
14. Фішер С. Конфлікт на Донбасі. Зіткнення наративів та інтересів, складний мирний процес [Електронний ресурс] / С. Фішер. Режим доступу : https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2019S03_fhs.pdf
15. Шнеккер У. Гібридна війна в епоху геополітики? Про інтерпретацію та характеристику конфлікту на Донбасі [Електронний ресурс] / У. Шнеккер. – Режим доступу : <https://www.jstor.org>.
16. Лухтерхандт О. Мінські угоди щодо конфлікту на Сході України (Донбас) з точки зору міжнародного права [Електронний ресурс] / О. Лухтерхандт. – Режим доступу : <https://www.ostinstitut.de/documents/publikationen>.
17. Памятники: теория заговора [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://topwar.ru/125481-ramyatniki-teoriya-zagovora.html>
18. «В теме»: Переписывание истории Второй мировой войны [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.m24.ru/shows2/45/78140>
19. Росія готує вторгнення на Схід України – військова техніка вже біля кордонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/ukraine/04mar2014/rossiagotovit.html>
20. Схід України масово виступає проти Путіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/ukraine/02mar2014/aktsii.html>
21. 2 тисячі донеччан підтримали єдину Україну. Мама Рівного звернулися до росіянок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/ukraine/05mar2014/rivnedoneck.html>
22. Почему Одесса не повторила судьбу Донецка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dw.com>.
23. Про «холодну війну» XXI століття розповів доцент Тарас Жовтенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2017/16-11-01>
24. Маркус Дж. Чи чекає на світ нова холодна війна? [Електронний ресурс] / Дж. Маркус. – Режим доступу : https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/10/161018_new_cold_war_marcus_yg
25. Нова холодна війна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukrop.party/uk/news/central/11433-nova-kholodna-viyna>

26. «Холодна війна» ніколи не закінчувалася, і цьому є переконливі докази [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ranok.ictv.ua/ua/videos/holodna-vijna-nikoli-ne-zakinchuvalasya-i-tsomu-ye-perekonlivi-dokazi/>
27. «Холодна війна» Путіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zaxid.net/holodna-vijna-putina_n1417460
28. Глава ДНР: Донбасс не забыл о Новороссии и ждет продолжения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rline.tv/news/2021-07-11-glava-dnr-donbass-ne-zabyt-o-novorossii-i-zhdet-prodolzheniya/>
29. Доктрина «Русский Донбасс» призвана стать манифестом нашего выбора – Денис Пушилин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dnronline.su>
30. Доктрина «Русский Донбасс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://donnu.ru/russdonbass>
31. Росія використовує поняття «Донбас» як інструмент інформаційної війни – Данілов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3221524-rosia-vikoristovue-ponatta-donbas-ak-instrument-informacijnoi-vijni-danilov.html>
32. Промова Президента Володимира Зеленського з нагоди 30-ї річниці незалежності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-30-yi-rich-70333>
33. Ніколаєць Ю. О. Исторична політика в Україні у 1991–2021 рр. / Ю. О. Ніколаєць // Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. – Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. – С 549–601.
34. Медіа вподобання українців. Найпопулярніші джерела інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sostav.ua/publication>
35. Найбільше міжнародних новин в онлайн-медіа Півдня та Сходу України стосуються Росії – дослідження ІМІ, 18 вересня 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://imi.org.ua/news>
36. Соцмережі і телебачення – основні джерела новин для українців; довіра до національних медіа впала (дослідження) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://detector.media/infospace/article/181614/2020-10-16/sotsmerezhi-y-telebachennya-osnovni-dzherela-novyn-dlya-ukraintsiv-dovira-do-natsionalnykh-media-vpravda-doslidzhennya/>
37. Дослідження Thomson Reuters: Соцмережі та пошуковики – найпопулярніші джерела інформації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ms.detector.media/trendi/post/28258>
38. Щорічне опитування USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 р.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/2020-Media-Consumption-Survey-FULL-FIN-Ukr-1.pdf>
39. Тест на сумісність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zn.ua/internal/test-na-sovmestimost-335429_.html
40. Шульга О. Цінності, геополітичні орієнтації та зміна символічних універсумів в Україні / О. Шульга // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2018. – С. 223.
41. До Дня захисника України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/fbb3f3c52d452cdd1646d4a62b69dba5.html>
42. Динаміка патріотичних настроїв українців: серпень 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ratinggroup.ua/research/ukrainel>
43. Оцінка радянського минулого, травень 2020 року, Київський міжнародний інститут соціології, 22 червня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiis.com.ua>
44. Ляшенко О. Самоідентифікація населення України: общее и отличное, 20 августа 2020 года [Електронний ресурс] / О. Ляшенко. – Режим доступу: <http://rb.com.ua/blog/samoidentifikaciia-naseleniia-ukrainy-obshhee-i-otlichnoe/>
45. Суспільно-політичні настрої населення, грудень 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_2500_122019_press.pdf
46. Українське суспільство та європейські цінності (Київ: Інститут Горшеніна та Фонд імені Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://libraru.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf>
47. Україна на порозі об'єднаної Європи. Київ: Центр Разумкова, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018-Ukr_na_porozi...pdf
48. Як змінились вподобання та інтереси українців до засобів масової інформації після виборів 2019 року і початку пандемії COVID-19, 20 вересня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://detector.media/infospace/article/181066>
49. Чого очікує і чого боїться житель тимчасово окупованого Донбасу? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dif.org.ua/article>

50. Шульга М. Ознаки соцієнтального розбалансування (післямова) / М. Шульга // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2018. – С. 406.
51. Чи можемо ми «зшити» Україну: важливі результати опитувань // Дзеркало тижня. – 2021. – 29 жовтня.

References

1. Saaty, T. L. *The Analytic Hierarchy and Analytic Network Processes for the Measurement of Intangible Criteria and for Decision-Making*. Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication>
2. Saaty, T. L. *Decision making with the analytic hierarchy process*. Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication>
3. Kahneman, D. (2018). *Think slow ... decide quickly*. Moscow : AST. (in Russ.)
4. Thaler, R. (2018). *Behavioral economy. How emotions affect economic decisions*. Kyiv : Our format. (in Ukr.)
5. Kislov, D. V. (2010). *Political security of mass communications*. Kyiv : MP “Lesya”. (in Ukr.)
6. Kislov, D. V. (2013). *Information wars*. Kyiv : Kyiv National University of Trade and Economics. (in Ukr.)
7. Kulyk, V. (2020). *Analyzing analytics: about the principles of research of Western scientific and expert-analytical publications on the Russian-Ukrainian conflict. Interpretations of the Russian-Ukrainian conflict in Western scientific and expert-analytical works*. Kyiv : IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. (in Ukr.)
8. (2014). *Ukrainian society: monitoring of social change : y 2 v*. Kyiv : Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. V. 1; V. 2. (in Ukr.)
9. (2015). *Ukrainian society: monitoring of social change*. Kyiv : Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukr.)
10. (2018). *Ukrainian society: monitoring of social change*. Kyiv : Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukr.)
11. Sasse, G. *Donbas – two parts or one more? The experience of war through the eyes of the people of the region*. Retrieved from: https://www.zois-berlin.de/fileadmin/media/Dateien/ZOiS_Reports/ZOiS_Report_2_2017.pdf (in Ukr.)
12. Sasse, G. & Lakner, E. *Identities on the front line of Donbass: what has changed from 2016 to 2019*. Retrieved from: https://www.zois-berlin.de/fileadmin/media/Dateien/ZOiS_Reports/ZOiS_Report_3_2019.pdf (in Ukr.)
13. Lakomi, M. *Game in Ukraine: the conflict in Donbass as a result of multi-layered Rivalry*. Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication> (in Ukr.)
14. Fisher, S. *The conflict in the Donbass. Conflict of narratives and interests, a difficult peace process*. Retrieved from: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2019S03_fhs.pdf (in Ukr.)
15. Schnecker, W. *A hybrid war in the era of geopolitics? On the interpretation and characterization of the conflict in Donbass*. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/24878009?seq=1> (in Ukr.)
16. Luchterhandt, O. *Minsk agreements on the conflict in eastern Ukraine (Donbas) in terms of international law*. Retrieved from: <https://www.ostinstitut.de/documents/publikationen> (in Ukr.)
17. *Monuments: conspiracy theory*. Retrieved from: <https://topwar.ru/125481-pamyatniki-teoriya-zagovora.html> (in Russ.)
18. *“In the subject”: Rewriting the history of World War II*. Retrieved from: <https://www.m24.ru/shows2/45/78140> (in Russ.)
19. *Russia is preparing an invasion of eastern Ukraine – military equipment is already near the border*. Retrieved from: <http://www.newsru.ua/ukraine/04mar2014/rossiagotovit.html> (in Ukr.)
20. *The east of Ukraine is massively opposed to Putin*. Retrieved from: <http://www.newsru.ua/ukraine/02mar2014/aktsii.html> (in Ukr.)
21. *2 thousand Donetsk residents supported a united Ukraine. Rivne’s mothers turned to Russian women*. Retrieved from: <http://www.newsru.ua/ukraine/05mar2014/rivnedoneck.html> (in Ukr.)
22. *Why Odessa did not repeat the fate of Donetsk*. Retrieved from: <https://www.dw.com> (in Russ.)
23. *Associate Professor Taras Zhovtenko spoke about the “cold war” of the XXI century*. Retrieved from: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2017/16-11-01> (in Ukr.)
24. Marcus, J. *Is a new Cold War coming?* Retrieved from: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/10/161018_new_cold_war_marcus_yg (in Ukr.)
25. *New Cold War*. Retrieved from: <https://ukrop.party/uk/news/central> (in Ukr.)
26. *The “Cold War” never ended, and there is compelling evidence for that*. Retrieved from: <https://ranok.ictv.ua> (in Ukr.)
27. *Putin’s “Cold War”*. Retrieved from: https://zaxid.net/holodna_viyna_putina_n1417460 (in Ukr.)

28. *The head of the DNR: Donbass has not forgotten about Novorossia and is waiting to continue.* Retrieved from: <https://www.rline.tv/news> (in Russ.)
29. *Doctrine "Russian Donbass" is intended to become a manifesto of our choice – Denis Pushilin.* Retrieved from: <https://dnronline.su> (in Russ.)
30. *Doctrine "Russian Donbass".* Retrieved from: <https://donnu.ru/russsdonbass> (in Russ.)
31. *Russia uses the concept of "Donbass» as an instrument of information warfare – Danilov.* Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics> (in Ukr.)
32. *Speech by President Volodymyr Zelensky on the occasion of the 30th anniversary of Ukraine's independence.* Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news> (in Ukr.)
33. Nikolayets, Yu. O. (2021). *Historical policy in Ukraine in 1991–2021. The political process in independent Ukraine: results and problems.* Kyiv : Institute for Political and Ethnonational Studies named after I. F. Kuras NAS of Ukraine. (in Ukr.)
34. *Media preferences of Ukrainians. The most popular sources of information.* Retrieved from: <https://sostav.ua/publication>(in Ukr.)
35. *Most of the international news in the online media of the South and East of Ukraine concerns Russia – IMI study, September 18, 2019.* Retrieved from: <https://imi.org.ua/news> (in Ukr.)
36. *Social networks and television are the main sources of news for Ukrainians; trust in national media has fallen (research).* Retrieved from: <https://detector.media/infospace/article> (in Ukr.)
37. *Thomson Reuters' research: Social networks and search engines are the most popular sources of information in Ukraine.* Retrieved from: <https://ms.detector.media/trendi/post>(in Ukr.)
38. *Annual survey USAID-Internews "Population attitudes towards the media and consumption of different types of media in 2020".* Retrieved from: <https://internews.in.ua/wp-content> (in Ukr.)
39. *Compatibility test.* Retrieved from: https://zn.ua/internal/test-na-sovmestimost-335429_.html (in Russ.)
40. Shulga, O. (2018). *Values, geopolitical orientations and change of symbolic universes in Ukraine. Ukrainian society: monitoring of social change.* Kyiv : Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukr.)
41. *To the Day of the Defender of Ukraine.* Retrieved from: <https://ratinggroup.ua/research> (in Ukr.)
42. *Dynamics of patriotic sentiments of Ukrainians: August 2019.* Retrieved from: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_patrioticheskikh_nasrtoenyi_ukraincev_avgust_2019.html (in Ukr.)
43. *Assessment of the Soviet Past, May 2020, Kyiv International Institute of Sociology, June 22, 2020.* Retrieved from: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports=&id=950&page=1> (in Ukr.)
44. Lyashenko, O. *Self-identification of the population of Ukraine: common and different, August 20, 2020.* Retrieved from: <http://rb.com.ua/blog> (in Russ.)
45. *Socio-political mood of the population, December 2019.* Retrieved from: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_2500_122019_press.pdf (in Ukr.)
46. *Ukrainian Society and European Values (Kyiv: Gorshenin Institute and Friedrich Ebert Foundation in Ukraine and Belarus).* Retrieved from: <https://libraru.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf> (in Ukr.)
47. *Ukraine is on the threshold of a united Europe. Kyiv: Razumkov Center, 2018.* Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018-Ukr_na_porozi...pdf (in Ukr.)
48. *How Ukrainians' preferences and interests in the media have changed since the 2019 elections and the beginning of the pandemic COVID-19, September 20, 2020.* Retrieved from: <https://detector.media/infospace/article/181066> (in Ukr.)
49. *What does a resident of the temporarily occupied Donbass expect and fear?* Retrieved from: <https://dif.org.ua/article> (in Ukr.)
50. Shulga, M. (2018). *Signs of societal imbalance (afterword). Ukrainian society: monitoring of social change.* Kyiv : Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukr.)
51. (2021). *Can we "stitch together" Ukraine: important poll results. Dzerkalo tyzhnia (Mirror of the week), October 29.* (in Ukr.)

NIKOLAIETS Yurii, PhD hab. (History), Full Professor, Leading Researcher of Department of modern political culture and ideology Institute of Political and Ethnonational Studies named after I. F. Kuras of the National Academy of Sciences of Ukraine,
e-mail: nikolaets-yu@ukr.net

**MEDIA DISCOURSE AS A FACTOR OF INFLUENCE
ON THE FORMATION OF POLITICAL VALUES OF THE POPULATION
OF SOUTH AND EASTERN UKRAINE IN 2014–2021**

Abstract. Introduction. *The technical possibility of imposing values has made relevant in the XXI century, the conduct of information and psychological operations, the purpose of which was*

to ensure certain socio-psychological effects. The implementation of such operations proved to be both a component of the Russian Federation's implementation of aggressive plans against Ukraine and an important means of organizing a rebuff to the aggressor.

Purpose of the publication is to determine the nature of the influence of modern media resources on the formation of political values of the population of the South and East of Ukraine and to identify means to resist Russia in the information war.

Results. The article describes the Russian-centric and Ukrainian-centric media discourses of 2014–2021 with an analysis of their general topics. The primary means of forming media resources of political values of the population of the South and East of Ukraine are highlighted. Changes in the structure of media resources consumption and their causes and consequences are identified. Based on the analysis of the content of messages, the periods that characterise the qualitative changes of Russian-centric and Ukrainian-centric media discourses are outlined. Recommendations designed to improve Ukraine's information policy during the Russian-Ukrainian war have been identified. It was determined that the unsuccessful attempt to proclaim "people's republics" in the East and South of Ukraine testified to the defeat of the "Russian Spring". An obstacle to the implementation of Russia's aggressive plans was the deployment of volunteer movements, which reflected the willingness of citizens to defend their country. The vast majority of the population was determined in its attitude to the Russian-Ukrainian war in 2014 and has not changed to this day. Ukrainian society has demonstrated that in times of severe foreign policy threats, it can accumulate a powerful domestic resource and demonstrate rational responses to the challenges of the times, as well as produce content that is understandable and acceptable to the country's patriots. Ukrainian-centric discourse is characterised by a categorical rejection of the assertion of a civil war in Ukraine. The beginning of hostilities is rightly connected with the implementation of Russia's aggressive plans against Ukraine. The purpose of the aggression is not only to oppose Ukraine's European and Euro-Atlantic aspirations but also to try to eliminate Ukrainian statehood. But the influence of the Ukrainian-centric discourse on the formation of value orientations of the population of the southern and eastern regions of Ukraine was insufficient. It can be assumed that the influence of the Russian media is the reason why a relatively large part of the population of the South and East of Ukraine opposed the European and Euro-Atlantic orientation of the state in foreign policy. This can also explain the belief that the war in Donbass is an "internal Ukrainian conflict" provoked by the West.

Conclusion. Insufficient attention of the Ukrainian authorities to the information problems of the region remains obvious. The structure of the media space in eastern and southern Ukraine remained heterogeneous. In the border areas, Russia was still able to broadcast a favourable position on a wide range of issues. This explains that the population of the South and East of Ukraine was more inclined than residents of other regions to accept and disseminate Russian interpretations of political events and assessments of the work of individual politicians. Therefore, to form a more effective information policy, state coordination of the efforts of law enforcement agencies (including their analytical units), research institutions and organisations, government agencies and civil society is essential. Such coordination will allow the formation of both permanent and temporary working groups, able not only to respond flexibly to allegations of hostile propaganda but also to act on prejudice with the construction of a comfortable information environment for the patriots of Ukraine. It will also create a robust discourse aimed at forming a positive attitude towards Ukraine as a state capable of providing a decent rebuff to the enemy, ensuring stable economic development and raising the living standards of citizens.

Keywords: media discourse, political values, South and East of Ukraine, mass media, social networks, information war, Russian-Ukrainian war.

Одержано редакцією 12.04.2022
Прийнято до публікації 25.05.2022

